

Bogastvo in revščina na slovenskem podežlju v evropski primerjalni perspektivi: zapuščinski inventarji (17.–18. stoletje)

Urška Ivančič Petelin

Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične studije
92182009@student.upr.si

Eva Premrl

Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične studije
92192006@student.upr.si

Sara Veber

Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične studije
92192022@student.upr.si

Vangel Vesovski

Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične studije
92182038@student.upr.si

Prispevek predstavlja poskus uporabe kmečkih zapuščinskih inventarjev za namen preučevanja življenjskega standarda s primerjalnim pristopom. Za namen primerjave smo izbrali štiri študije, ki se ukvarjajo s stanjem na Češkem, Madžarskem, v Belgiji in Kataloniji. Poglavja prispevka imajo, tako kot izbrane študije, različne metodologije. Kljub različni stopnji natančnosti navedenih podatkov v obravnavanih inventarjih lahko iz vsakega obravnavanega območja izluščimo posebnosti, ki se nanj nanašajo in so s slovenskimi inventarji najbolj primerljive. Z vidika vsakdanjih predmetov je bilo življenje povprečnega kmeta na različnih koncih Evrope in v Sloveniji dokaj podobno.

Ključne besede: kmetje, življenjski standard, predmeti, primerjalna analiza

Wealth and poverty in the Slovenian countryside in a European comparative perspective: legacy inventories (17th – 18th century)

The paper presents attempt to use peasants probate inventories for the purpose of a corporative approach of study standard of living. We selected four studies, which presents status in Czech Republic, Hungary, Belgium and Catalonia. The chapters, like selected studies, have different methodologies. Despite degree of accuracy varies in the considered probate inventories we can use special features of every considered area and compare them with the Slovenian probate inventories. From the point of everyday objects, the life of farmer in different parts of Europe and in Slovenia was quite similar.

Keywords: peasants, standard of living, objects, comparative analysis

Uvod

Raziskovanje življenjskega standarda in potrošnje nižjih slojev prebivalstva ter njunega spreminjanja med zgodnjim novim vekom in industrializacijo je vse bolj aktualno v mednarodnem zgodovinopisju, kjer v veliki meri sloni na preučevanju materialne kulture na osnovi zapuščinskih inventarjev. Prispevek obravnava življenjski standard slovenskega kmeta v 17. in

18. stoletju in sicer na podlagi materialne kulture ter temelji na primerjavi zapuščinskih inventarjev iz slovenskih dežel, nastalih med letoma 1620 in 1795, z nekaterimi raziskavami in ugotovitvami iz drugih evropskih držav. V slovenskem zgodovinopisju je najbolj poglobljeni študiji za obdobje pred 19. stoletjem, osnovani na zapuščinskih inventarjih, izvedel in objavil Marko Štuhec na temo kranjskega plemstva v 18. in 19. stoletju (Štuhec 1995 in 2009). Z delno izjemo

del Marte Verginella in Tanje Gomiršek za 19. stoletje na osnovi oporok (Verginella 1996) in inventarjev (Gomiršek 2020), za kmečko prebivalstvo tovrstnih raziskav na slovenskem območju nimamo ravno veliko, posebej takih, ki obravnavajo obdobje pred 19. stoletjem in katerih namen bi bil opredelitev življenjskega standarda na podlagi materialne kulture. Kot je to običajno v evropskem prostoru, se je tudi pri nas interes za zapuščinske inventarje nižjih slojev prebivalstva pričel na etnografskem področju, in sicer s prikazom hišne opreme kmetov na Kranjskem, ki ga je objavil Angelos Baš (Baš 1953–54). V zadnjih letih je bilo objavljenih še nekaj študij, ki slonijo na tovrstnih virih, vendar njihov prvenstveni cilj ni vpogled v materialno kulturo, temveč v prehrano in podnebje (Zwitter 2015; Panjek 2018). Pričujoči prispevek predstavlja poskus uporabe kmečkih zapuščinskih inventarjev z namenom preučevanja življenjskega standarda nižjih slojev in sicer s primerjalnim pristopom v obdobju 17. in 18. stoletja.

Naš nabor virov sestavlja 28 slovenskih inventarjev, nastalih med leti 1620 in 1795. Od tega je 22 inventarjev (delno) objavil Angelos Baš in jim bomo rekli »kranjski«, ostalim šestim, ki so še neobjavljeni, pa bomo rekli »kraški«, čeprav izhajajo iz devinskega gospodstva, ki je pripadalo Kranjski. V objavljenih inventarjih z območja ožje Kranjske, ki tvorijo dober del našega nabora popisov, je Baš prikazal primere iz družbene skupine svobodnikov in le predmete, ki so bili relevantni za njegovo raziskavo. To so tisti, ki se nanašajo na hišni del gospodarstva, zaradi česar izgubimo pomembne podatke o orodju in živilih, ki so bile zagotovo prisotne na kmečkih gospodarstvih in s katerimi razpolagamo v drugih inventarjih. Med kranjskimi inventarji izstopajo popisi premoženja Boštjana Erata, Antona Jakliča in Luke Juraja, ker vsebujejo neprimerno višje število predmetov, hkrati pa zagotavljajo širšo zastopanost slojev kmečkega prebivalstva. Sicer je med inventarji kranjskih svobodnikov zajet zelo širok spekter velikosti premoženja, od najskromnejših do – pravkar omenjenih – najbogatejših. Drugi del našega nabora kmečkih in-

ventarjev iz slovenskega prostora izhaja iz doslej neobjavljenih arhivskih virov. Tudi ti inventarji izhajajo iz 17. in 18. stoletja (AST, ATTA, 196.1, fasc. 6) in tudi pri njih se pojavljajo izjeme, saj poleg štirih inventarjev, ki popisujejo premoženje kmetov-podložnikov (izmed katerih je le eden premožen), sta bila med pokojniki tudi tržan Vespasiano Brunner in obrtnik Nikolaj Afabris, ki ju zaradi njunega poklica oziroma socialnega porekla ne moremo enačiti s kmeti. Slednja inventarja sta za analizo standarda slovenskega kmeta izključena iz jedra raziskave, ker pa nam kažeta na življenjski standard in potrošnjo dveh prebivalcev podežolja, ki nista bila kmečkega stanu, smo ju vseeno deloma upoštevali. Dvestoletno obdobje, iz katerega izhajajo tu obravnavani slovenski inventarji, je razmeroma dolgo in v tem času so se lahko dogajale spremembe v materialni kulturi: kljub temu je tovrsten nabor smiseln za namen tega prispevka, ki ni osredotočen na diahrono temveč na sinhrono primerjavo s tujimi študijami, ki prav tako zajemajo daljše obdobje.

Študije, s katerimi smo primerjali slovenske inventarje, so objavljene v delu *Wealth and Poverty in European Rural Societies*, ki na osnovi inventarjev in materialne kulture obravnava življenjski standard na evropskem podeželju med 17. in 19. stoletjem (Broad in Schuurman 2014, 13). Sestavlja ga enajst študij primera različnih avtorjev o različnih krajih in pokrajinah v posameznih evropskih državah. Uvodoma delo predstavlja pomen inventarjev za zgodovinsko raziskovanje, najpogostejše teme in različne metodološke pristope k njihovemu preučevanju, v zaključku pa opisuje materialno kulturo in kroženje dobrin (Broad, Schuurman 2014, 13–32). Kljub obetu, da naj bi se pri obravnavi inventarjev v posameznih študijah primera uporabljala ista metoda preučevanja, je v posameznih poglavjih opaziti tudi znatne razlike, kar je tudi nas postavilo pred metodološki izziv, kako zasnovati našo primerjavo.

Za namen primerjave s slovenskimi inventarji smo izbrali štiri študije, in sicer na podlagi boljše primerljivosti z našimi: o Belgiji, Češki,

Ogrski in Kataloniji. Njihovi avtorji so preučili več sto posameznih inventarjev in na podlagi preučenega predstavili materialno kulturo in življenjski standard prebivalcev podeželja skozi njihove materialne in potrošne dobrine.

Paul Servais se osredotoča na spremembe materialne kulture in kakovosti življenja ter lastniške razmere na belgijskem podeželju pri mestu *Liège* v 19. stoletju (Servais 2014, 181–194). To je bilo v Belgiji že obdobje industrializacije, kar se tako časovno kot razvojno ne ujema z okoliščinami, v katerih so nastali uporabljeni inventarji s slovenskega podeželja. Industrializacija je prinesla denar in s tem nakup vse večjega števila predmetov, ki so bili postavljeni v različnih prostorih domovanja. Prispevek je bil, kljub časovnemu neujemanju inventarjev, izbran z namenom, da se izvede metodološki poskus analize inventarjev po vzoru belgijske študije in hkrati preveri, ali je pri belgijskem kmetu iz obdobja industrializacije zaznati kako večje razhajanje v primerjavi s slovenskim kmetom pred začetkom industrializacije. Analiza sloni na hišnih prostorih, ki so določeni glede na popisane predmete.

Joseph Grulich materialne kulture na južnem češkem podeželju v 17. in 18. stoletju ne obravnava na podlagi števila predmetov, temveč njihove prisotnosti v kmečkih gospodinjstvih (Grulich 2014, 96–109). Števila obravnavanih inventarjev in predmetov ne razkrije, zato kvantitativna analiza in primerjava s slovenskimi inventarji ni možna. Primerjava s Čecho je smiselna prav zaradi Grulichove osredotočenosti na prisotnost predmetov v gospodinjstvu in ne na njihovem številu. S tovrstno analizo lahko namreč ugotovimo razlike in podobnosti v prisotnosti vsakdanjih predmetov na slovenskem in češkem podeželju.

Za raziskavo o strukturnih značilnostih materialne kulture, o uporabi bivalnih prostorov in razlikah v vsakdanjem življenju različnih družbenih skupin na ogrskem podeželju med drugo polovico 17. in prvo polovico 19. stoletja se Peter Granasztói posluži štirih različnih analitičnih pristopov (Granasztói 2014, 157–165). Ta prispevek je bil izbran, ker so njegov primarni vir

zapuščinski inventarji kmečkega prebivalstva, ki vsebujejo podobne predmete kot slovenski. Najbogatejši nabor informacij je v skupini predmetov za shranjevanje, zato analiza sloni na primerjavi le-teh.

Belen Moreno Claverias vlogo potrošnje na Katalonskem podeželju v 18. stoletju analizira na podlagi poklica oziroma družbenega stanu (Claverias 2014, 139–155). Družbo deli na kmete, obrtnike in buržoazijo, pri hišni opreми kmetov pa razlikuje med predmeti za proizvodnjo, tekstilom in tkaninami ter dragocenostmi. Članek je bil izbran, ker omogoča primerjavo potrošniških vzorcev in materialne kulture kmečke družine iz Katalonije in Slovenije, dveh razmerno oddaljenih dežel iz srednje in zahodne Evrope, ki pa ju družijo lega ob Sredozemskem morju. Ker avtorica ugotavlja, da potrošni slog kmetov iz Penedesa poudarja čvrste in vzdržljive predmete, bomo preverili, če to velja tudi v slovenskem primeru.

Problem različnosti pristopov k analizi zapuščinskih inventarjev v navedenih študijah primerov iz drugih evropskih držav smo obrnili v svoj prid tako, da smo v posameznih poglavjih pričujočega prispevka primerjavo s slovenskimi podatki izvedli na podlagi metode, uporabljene v vsaki izmed izbranih študij. Na ta način smo dosegli tri rezultate, saj smo izvedli primerjavo življenjskega standarda slovenskih kmetov s posameznimi evropskimi regijami, obenem preizkusili prikladnost in povednost različnih pristopov k analizi inventarjev ter, ne nazadnje, omogočili neko prvo umestitev materialne kulture in ravni življenjskega standarda kmečkega prebivalstva na Slovenskem v 17. in 18. stoletju v širši evropski kontekst.¹

Slovenija in Češka

Stanje raziskav zapuščinskih inventarjev pripadnikov kmečkega stanu na Čecho je zelo podobno stanju 17. in 18. stoletja na Slovenskem.

¹ Prispevek je nastal kot raziskovalna naloga pri predmetu Novi vek na programu Zgodovina 2. stopnje na UP FHŠ, in sicer v okviru projekta »Koncepti kmečke ekonomije: teoretični in empirični primerjalni pristop (15.–20. stoletje)« ARRS J6-1799, mentor prof. dr. Aleksander Panjek.

Tabela 1. Skupine predmetov v inventarjih kmetov in drugih prebivalcev slovenskega podeželja (prisotnost v odstotkih inventarjev).

Skupina predmetov	Kranjski inventarji (n=19) %	Kranjski inventarji bogatejših kmetov (n=3) %	Kraški inventarji (n=4) %	Inventarji kraških kmetov (n=2) %	Slovenski inventarji skupaj (n=28) %
Gotovina	63	33	/	/	46
Živali	/	/	100	50	18
Kmečka orodja	/	33	75	100	21
Pohištvo	100	100	75	100	93
Postelje, posteljnina	79	100	50	50	75
Kuhinja in kuhinjski pripomočki	95	100	100	50	96
Oblačila in blago	42	67	50	50	46
Luksuzni predmeti, dekorativni predmeti in knjige	30	100	50	50	46

Raziskave so se večinoma osredotočale na plemiče, meščane in duhovščino, medtem ko so bili podeželski prebivalci domena etnologov. Grulich želi v prispevku rekonstruirati premoženje podeželskih prebivalcev zgodnjega novega veka ter ga postaviti v kontekst vsakdanjega življenja. S čim so bila podeželska gospodarstva opremljena je bilo najbolj odvisno od velikosti kmetove denarnice, dobro stoječi kmetje so si navadno lastili precej več dobrin kot kajžarji. Grulich se v svojem prispevku ne osredotoča na količino in na ceno zabeleženih predmetov, temveč želi ugotoviti kateri predmeti so bili prisotni na češkem podeželju. Zanima ga koncept bogastva na Češkem, kakšen pomen je dala družba akumulaciji premoženja in v kolikšni meri je to predstavljalo statusni simbol. Za češki primer so na voljo kvantitativni podatki za živali in zemljo, ki jih pa zaradi odsotnosti števila obravnavanih inventarjev ni mogoče primerjati s slovenskim primerom, zato primerjava sloni na prisotnosti predmetov.

Grulich obravnava južno-češka posestva Trebon, Hluboka nad Vltavou, Orlik in Protivin, ki so bila v lasti družine Schwarzenberg. Lokalna obrt in trgovska dejavnost sta bili prisotni le na posestvu Trebon, medtem ko so se ostala nagibala k bližnjim večjim mestom in sicer Hluboka nad Vltavou k mestu Češke Budejovi-

ce, Protivin in Orlik pa k mestu Pisek. Na vaseh se pojavljajo predvsem obrti, ki so pomembne za kmetijstvo (kovači, gradnjo (zidarji, mizarji) in obleko (tkalci, krojači, šivilje, čevljarji). Te obrti so bile pomembne za tiste, ki fizično niso bili sposobni dela na zemlji pa tudi za kmete, kot dodaten vir dohodka (Grulich 2014, 94–95).

Zapuščinski inventarji s katerimi razpolaga Grulich, izhajajo iz 17. in 18. stoletja in večinoma zajemajo le premožnejše kmete, medtem ko so bili kajžarji redko deležni popisa premoženja, saj je bilo premalo vredno. Popisovalci inventarjev so bili vaški starešine, ki so podali subjektivno oceno premoženja in je bila zaradi tega velikokrat nepopolna. Popisovalcem so se zdele pomembne tiste stvari, ki so bile neposredno povezane z vodenjem kmetije (plugi, vozovi, brane) in predmeti z železnimi deli (predvsem kmečko orodje – žage, sekire). Ravno tako je bil lahko vpisan znesek gotovine, terjatev in dolgov ter zaloge pridelkov (slama, žito). Redko so bili zapisani predmeti nižje vrednosti, ki so jih lahko kmetje sami naredili na gospodarstvu (Grulich 2014, 85–86).

Grulich predmete iz inventarjev razdeli na več skupin. Za dobro upravljanje kmetije po gospodarjevi smrti, so bili najpomembnejši denar, vlečne in druge domače živali ter kmečko orodje. Poleg teh, v svojem članku obravnava tudi bi-

vanjske prostore (pohištvo, postelje, posteljina in kultura spanja, kuhinja in gospodinski pripomočki, oblačila in blago ter hrana, dekorativni predmeti, dragocenosti in knjige), krajši odstavek nameni tudi značilnostim kmečkih stavb. V primerjavi čeških in slovenskih zapuščinskih inventarjev seveda naletimo na odstopanja, zato bodo za primerjavo izluščene le tiste skupine predmetov, za katere imamo na voljo dovolj podatkov v obeh primerih. Skupine predmetov so vpisane po vrsti, kot so bile pisane v zapuščinskih inventarjih češkega podeželja, saj v slovenskih inventarjih ni zaslediti vpisa predmetov po skupinah. Pet slovenskih inventarjev zaradi njihove obsežnosti izstopa od večine, gre namreč za izjeme, ki predstavljajo bogatejše kmete oziroma obrtnike.

V obravnavanih čeških popisih je najprej navedena gotovina, iz česar je mogoče sklepati, da je veljala za najpomembnejše sredstvo, ki so ga hranili v različnih valutah. Češko podeželje ni trpelo pomanjkanja denarja, so ga pa kmetje spretno skrivali pred posestniki in ga uporabljali za zadovoljevanje lastnih potreb (Grulich 2014, 96). V dobri polovici slovenskih inventarjev lahko izvemo znesek gotovine, ki ga je pokojni zapustil. Poleg gotovine so navedene morebitne terjatve in dolgovi pokojnika. Vsi popisi gotovine izhajajo iz kranjskih inventarjev, le izjemo ma je vpisana skupaj s terjatvami. Le dva svobodnika (Blaž Kračan, inventar iz leta 1672 in Luka Rubežnik, inventar iz leta 1759) sta kljub posesti gotovine bila tudi v dolgovih in v obeh primerih je bil slednji precej nižji od zneska gotovine. Zaradi odsotnosti popisa v večini inventarjev lahko sklepamo, da na Slovenskem popisovanje gotovine najverjetneje ni bilo dosledno ali pa da je pri hiši v mnogih primerih ni bilo. Kljub temu velja poudariti dejstvo, da odsotnost vpisa še ne pomeni, da pokojniki z njo niso razpolagali, saj so nekateri imeli v lasti tudi luksuzne dobrine, ki nakazujejo na prisotnost denarja. Takoj za gotovino je bila v čeških inventarjih popisana vlečna živina in domače živali. Vrednost majhnih (koze, ovce, ovni) in velikih živali (konji, govedo) je bila določena glede na spol in starost. V inven-

tarjih so te živali tudi opisane (enoletna junica, tele, jagenjček). Močno so razlikovali med biki in voli, ki so po tridesetletni vojni prevzeli vlogo vlečne živali. Voli so bili sicer počasnejši, vendar so timsko lažje delovali in so bili okretnejši. Tudi po tem, ko so dosegli starost od šest do sedem let, so za razliko od konj še vedno pridobivali na teži. Kmetje so jih prodajali mesarjem in iz njih nekaj iztržili. Kravo so za vleko uporabljali le najrevnejši kmetje, saj je ta zaradi fizičnega navora dajala manj mleka. Redko so omenjeni prašiči saj so bili zaradi previsokih cen najema gozdnih pašnikov in premajhne količine gospodinskih odpadkov, prezahtevni za rejo (Grulich 2014, 96 – 99).

Pri obravnavanih slovenskih inventarjih je popis živali prisoten le pri kraških kmetih, kar je najverjetneje posledica tega, da se Baš osredotoča le na hišne predmete. Številčno najpogostejše so živali z manjšo vrednostjo in sicer ovce in koze. Opisane so na enak način kot v čeških inventarjih (stare ovce, kastrirani ovni, jagenjčki, kozlički, dobra ovca). V dveh inventarjih sta omenjena tudi prašiča, kar sicer predstavlja polovico obdelanih kraških inventarjev, vendar je to po številu inventarjev vseeno premalo, da bi lahko sklepali kako pogosto so se pojavljali na kraških kmetijah. Najpogostejša vlečna žival na Krasu je bil vol. Skupno jih v treh obdelanih kraških inventarjih naštejemo 11. Žrebci niso omenjeni nikjer, medtem ko so bile kobile prisotne le pri bolj situiranih kmetih.

Število kmečkega orodja na češkem podeželju je bilo odvisno od velikosti kmetije. Vsaka kmetija je za obdelavo zemlje potrebovala plug in brano, nepogrešljivi so bili tudi vozovi in vozički za različne namene, ki so v inventarjih ločeni glede na uporabo (prevozni ali hišni), sestavo koles (z železom ali brez) in glede na obseg obra-be. Kmetje, ki so se ukvarjali s prevozništvom, so imeli na zalogi stara in nova kolesa ter razno opremo. Zapisani so tudi majhni vozički, ki jih vlečejo konji, in vozički z enim ali dvema kolesoma, ki jih vlečejo ljudje. Glede na to, da so vozičke vlekli večinoma živali, je bila za to potrebna tudi oprema. Jarem, uzda, humat, vajeti in se-

dlo so spadali med drago opremo (Grulich 2014, 99–100).

Na Slovenskem večja kmečka orodja zasledimo pri vseh kmetih, ki so imeli v posesti vlečne živali (Jurij Škapin, inventar iz leta 1621, vdova Marina, inventar iz leta 1779 in Marko Gabrovec, inventar iz leta 1766). Pri dveh sta vpisana pluga, medtem ko so vozovi vpisani pri vseh treh in opisani glede na to ali imajo kolesa okovana z železom ali ne. Omenjeni so tudi koši za prevoz gnoja, verige za vozove, jermenje za vezanje sena na vozove ter oprema za ježo in tovorjenje (bisa-ge, konjska uzda).

Majhna orodja so bila osnovna oprema kmečkih gospodarstev. Med osnovno opremo so na češkem podežlju v 17. in 18. stoletju spadale kose za travo in žito. Vzdrževanje kos je spremljala prisotnost kladiv, klešč, nakoval in raznih brusilcev. Tako majhno orodje je bilo shranjeno v lopi skupaj z ostalimi orodji (mlatilci žita, srpi, slamorezniki, vrvi, lopate, merniki, vreče, vile, motike) Pogosto so kmetje imeli v lasti tudi majhna orodja za popravila, predvsem lesenih delov orodij, prisotna so tudi enostavna šila za popravilo sedel in pasov ter orodja za izdelavo enostavnega pohištva (Grulich 2014, 100).

Kljub temu, da je bilo kmečko orodje najverjetneje nepogrešljivo na vsakem gospodarstvu, je v slovenskih inventarjih, ki jih obravnavamo, evidentirano le pri kmetih na Krasu. Najpogostejše so motike (majhne in velike), lopate, kladiva, kose, srpi, fovči, krampi, vile, grabljice ipd. Pri teh majhnih kmečkih orodjih naletimo na precejšnjo podobnost s tem, kar smo spoznali na češkem podežlju. Na slovenskih kmetijah najdemo po več kosov istega orodja. Ravno tako so pri kraških kmetih vpisani razni vrtalniki, ki nakazujejo na sposobnost popravila nekaterih delov kmečkih orodij, lahko tudi pohištva. Izjemoma je pri Juriju Škapinu omenjena železna harfa za sir, ki nakazuje na predelavo mleka na kmetiji.

Do konca 18. stoletja je bil na češkem podežlju les prevladujoči material za pohištvo in opremo. Osrednji del pohištva je bila miza, ki je bila fiksna. V inventarjih se mize razlikujejo po vrsti lesa, starosti, njeni lokaciji, kvaliteti in

barvi. Večinoma so bile v uporabi klopi, saj so po Grulichovem mnenju stoli zavzemali preveč prostora. Pomemben del pohištva so bile tudi skrinje. Tudi te so bile ločene po opisu glede na njihove lastnosti, starejša kot je bila, manj vredne stvari so spravljali vanje. Na češkem podežlju so v kmečkih domovih 17. in 18. stoletja poznali tudi več vrst omar, kotne omare so uporabljali za shranjevanje dragocenosti, predalnice v dnevni sobi za glinene posode (v revnih gospodinjstvih uporaba polic), majhne omare za shranjevanje masla, sira, kruha ter garderobne omare, ki pa jih je mogoče najti le v bogatih gospodinjstvih (Grulich 2014, 102–104).

Pohištvo na slovenskem podežlju je bilo iz mehkega ali trdega lesa. Najpomembnejši del pohištva so bile, glede na inventarje ki jih imamo na voljo, skrinje. Največ je žitnih skrinj, navajajo pa se tudi skrinje za obleko, živež in pepel. Inventarji navajajo tudi dolge skrinje in zaboje. Del pohištva, ki je bilo precej pogosto v kmečkih domovih, je bila tudi miza, najmanjše število pa je mogoče zaznati pri omarah. Pri povprečnih kmetih so omare redkoma omenjene – dve za obleko, ena stara jedilna omara, ena omarica in ena lužena komoda. Pri bogatejših kmetih (kot na primer Boštjan Erat, inventar iz leta 1758) pa najdemo lep nabor različnih omar (točilna omara, z železom okovana stara omara, štirioglata nizka omara s šestimi predali, velika, nova in poslikana omara za obleke, stara kuhinjska omara in velika žitna omara).

Na češkem podežlju so za prehrano uporabljali lesene krožnike ali lesene skledе. Tekočę jedi so jedli z leseno žlico, ki je bila ročno izdelana. Vsako, tudi najrevnejše gospodinjstvo je imelo nož, s katerim so rezali meso. Pili so iz lesenih ali keramičnih skodelic, vrčkov za vodo ali pivo. V gospodinjstvu so bile navadno tudi razne lesene posode, kad za kopanje, korita, pinje, kalupi za sir, korita za gnetenje, košare za kruh in lopate za vstavljanje kruha v peč. Hrano so pripravljali v kotlih ali keramičnih in glinenih posodah, ponve so redko omenjene. Poznali so tudi peko rib na rešetkah (Grulich 2014, 102 – 106).

Največ predmetov iz slovenskih inventarjev se nanaša ravno na kuhinjo in gospodinjstvo. Čebri in kadi za zelje, repo in mast, vedra za mleko in vodo ter vrči in vrčki. Pri bogatejših kmetih in obrtnikih se omenja pribor iz lesa, srebra, železa, roževine in kosti. Med povprečnimi kmeti je pribor naveden le pri Gašperju Vozlju (inventar iz leta 1747 navaja 12 žlic, ne navede pa vrste materiala) in Primožu Mrvca (inventar iz leta 1768 navaja 18 parov navadnih nožev in vilic, 14 žlic iz roževine, 4 pari nožev, vilic in žlic). Navedba tako številčnega pribora pri obeh nakazuje, da je bil pribor prisoten tudi v revnejših gospodinjstvih, vendar tega zaradi primanjkljaja podatkov ne moremo zagotovo trditi. Ostali jedilni pripomočki (sklede, krožniki, posode, kozarci, majolike) so v inventarjih številčnejše, največ jih je izdelanih iz kositra, nekaj manj je lesenih in majoličnih. Za kuhanje so uporabljali kotle, večje in manjše lonce ter, za razliko od češkega podeželja, pogosto tudi ponve.

Grulich kulturo spanja opisuje na podlagi posteljnine, ki nakazuje na prisotnost postelj, ki so bile le redko evidentirane v inventarjih, čeprav so bile med najbolj pogostim pohištvom. Natančno so popisane le zakonske postelje, medtem ko zibke in otroške posteljice niso omenjene. Posteljnjak je bil prisoten tako pri povprečnih kot pri bogatejših slovenskih kmetih. V inventarjih zasledimo tudi tri zibke, ki so prisotne pri bogatejših svobodnikih (pri inventarjih Luke Juraja iz leta 1721 in Boštjana Erata iz leta 1758) in eno pri kraškem kmetu Juriju Škapinu. Pogoste so omembe pernic, prešitih odev, vzglavnikov, rjuh (iz hodničnega platna), blazin in slamnjač. Inventar Boštjana Erata vsebuje tudi posteljni grelec.

Hrana je v čeških inventarjih le izjemoma omenjena in sicer v povezavi s posodo, v kateri je bila shranjena, prav tako so skopi podatki o luksuznih dobrinah, dekorativnih predmetih in knjigah (Grulich 2014, 109). Med luksuzne predmete na slovenskem podeželju lahko uvrščamo klečalnike, slike, ogledala, podobne, ure, men-trge in svečnike (imeli so tudi praktično funkcijo razsvetljave). Našteti predmeti se največkrat po-

javljajo pri bogatejših prebivalcih, izjemoma so slike, svečniki in ure prisotne tudi v povprečnih družinah. Omeniti velja tudi orožje, ki je evidentirano samo pri enem kmetu, kar pa ne pomeni da si ga drugi niso prav tako lastili.

Slovenska in češka gospodinjstva so pre-mogla precej primerljive predmete. Zaznati je mogoče določena odstopanja, ki so najverjetneje posledica tega, kaj se je popisovalcem zdelo vred-no evidentirati. Glede na to, da je za kranjske svobodnike na voljo največ podatkov o hišni opremi, je primerjava določenih skupin predmetov s češko stvarnostjo malce otežena. Češki inventarji dajejo poudarek gotovini, živalim in kmečkim orodjem, medtem ko imamo v slovenskih inventarjih več poudarka na pohištvu, kuhinjskih pripomočkih in če štejemo kraške inventarje posebej, na kmečkem orodju. Blago in obleke niso zasedale pomembnega prostora v slovenskih inventarjih, s prisotnostjo luksuznih in dekorativnih predmetov pa lahko potrdimo obstoj potrošnje na slovenskem podeželju, tako bogatejših kot tudi nekaterih povprečnih prebivalcev.

Slovenija in Katalonija

V članku o Kataloniji v predindustrijski dobi Belen Moreno Claverias analizira vlogo potrošnje pri ustvarjanju kolektivne identitete in pri vertikalni socialni mobilnosti. Raziskava temelji na 829 inventarjih iz 18. stoletja iz Penedesa, pretežno poljedelskega območja južno od Barcelone, na katerem je v naveden obdobju prišlo do specializacije v kmetijstvu, ki jo je spodbudilo povečano povpraševanje po vinu (na lokalnem in širšem trgu). To je pripomoglo k temu, da je vzgajanje vinskih trt in pridelovanje vina izpodrinilo tradicionalno poljedelstvo oz. kmetijstvo, ki je temeljilo predvsem na vzreji živine in obdelavi zemlje. Specializacija je prinesla povečanje ekonomske razlike med prebivalstvom, hkrati pa je odpirala dostop do novih trgov in s tem tudi dostop do novih izdelkov (Claverias 2014, 139–140).

Moreno Claverias prebivalstvo deli na podlagi poklicana tri socio-ekonomske skupine, to so kmetje, obrtniki in buržoazija, ki so se razli-

Tabela 2. Zastopanost različnih kategorij predmetov v slovenskih in katalonskih kmečkih inventarjih 18. stoletja (v odstotkih)

	Penedeški inventar 1783 (n=1)	Kranjski inventarji 1726-1772 (n=7)	Kraški inventar 1766 (n=1)
Sredstva proizvodnje	31,3	2,92	34,48
Tekstil in tkanine	29,2	11,97	1,78
Ozirnica in hrana	11,4	/	/
Pohištvo	8,6	20,71	20,67
Kuhinjski pripomočki in posoda	6,5	56,73	20,69
Oblačila	6,1	/	3,43
Srebrni predmeti	4,6	/	/
Religiozni predmeti	1,3	0,92	/
Razno	1	6,75	18,95
Skupaj	100	100	100

kovale tudi po potrošniških navadah in načinu življenja. V ruralnem okolju, kot je bil Penedes, so najštevilčnejšo skupino predstavljali kmetje. Čeprav gre za ekonomsko heterogeno skupino, so kljub temu opazne skupne poteze v potrošniških navadah neodvisno od materialnega stanja posameznika. Hišna oprema kmetov je bila skromna in praktična. Razdelimo jo lahko v tri skupine, in sicer predmeti za proizvodnjo (orodja), tekstil/tkanine (prt, rjuhe) in dragocenosti (zlato oz. srebro, samo v bogatejših hišah) (Claverias 2014, 143).

Potrošniški stil obrtnikov se je nahajal med kmečkim in meščanskim. Čeprav so po svojem premoženju bili na nivoju kmeta s srednje velikim imetjem, je bila njihova potrošniška kultura kljub temu drugačna. V njihovih domovih se namreč najde več predmetov, ki jih pri kmetih ni bilo, to so zavese, ogledala, umetniška dela, krožniki za čokolado in specifični kosi oblačil (kravata, plašč, klobuk). Iz tega izhaja, da je na osnovi posmrtnih inventarjev mogoče sklepati, da so obrtniki, za razliko od kmetov, posvečali več pozornosti svojemu videzu in vtisu, ki so ga pustili v javnosti (Claverias 2014, 144).

Vrh socio-ekonomske piramide so sestavljali buržoazija, trgovci in duhovniki. Vsi so kazali enak potrošniški okus in preferirali vzdrževa-

nje tesnih socialnih stikov, trgovskih odnosov in sklepanje zakonov s pripadniki in pripadnicami družin svojega družbenega nivoja. V omenjeni skupini potrošnja predstavlja najočitnejši izraz lastne pozicije (Claverias 2014, 146).

Na podlagi primerjave med predmeti v inventarjih treh navedenih družbenih skupin Moreno Claverias zaključí, da potrošniški slog kmetov poudarja tri stvari: vzdržljivost in čvrstost predmetov, uporabnost ter težnjo po odbijanju novih potrošniških trendov.

Najustreznejšo primerljivost z zapuščinskimi inventarji iz slovenskega prostora, s katerimi razpolagamo za to analizo, zagotavljajo izsledki, ki jih je pokazala analiza materialne kulture v kmečkih inventarjih iz katalonskega Penedesa. Primerjava je prikazana v dveh tabelah, ki se po strukturi in vsebini usklajujeta s tabelama iz članka B. M. Claverias. Zaradi boljše primerljivosti smo izmed slovenskih upoštevali samo inventarje iz 18. stoletja z nizko ali srednjo skupno vrednostjo. Pri ugotavljanju razredne pripadnosti smo kot izhodišče vzeli celotno denarno vrednost zapuščine. Med obravnavanimi inventarji jih je 6 od 8 imelo navedeno cenovno vrednost zapuščine, pri čemer je bila najnižja 332 in najvišja 1742 goldinarjev. V inventarjih, kjer ni bila navedena vrednost, smo se orientirali po obsegu

Tabela 3 Zastopanost luksuznih predmetov v penedeških in kranjskih inventarjih (povprečno število)

	Kmetje z majhnim in srednjim imetjem iz Penedesa, 1770-1790 (n=neznano)*	Kmetje z majhnim in srednjim imetjem s Kranjskega, 1726-1783 (n=11)	Kmetje z velikim imetjem s Kranjskega 1758-1768 (n=2)
Srajce	6,2	/	/
Rjuhe	14,8	4,9	20
Prti	7,3	1,9	7,5
Religiozni predmeti	2,8	0,3	11
Ogledala	0,3	/	4,5
Luksuzno pohištvo	0,2	0,8	22,5
Srebrni predmeti	1,9	/	1
Zlati predmeti	0,7	/	9
Pribor za kavo in čokolado	/	/	7,5

* Povprečne vrednosti so povzete po Claverias 2014, 145, ki pa ne navaja skupnega števila inventarjev.

našttega imetja in številčnosti pohištva. V tabeli 2 so primerjane premičnine srednjerazrednega kmeta iz Penedesa in osem inventarjev srednje vrednosti iz Kranjske in s Krasa.

Pri tej analizi inventarjev je poudarek na številčnosti predmetov, ne pa na njihovi vrednosti, saj niso vsi predmeti imeli navedene cenovne vrednosti. Iz rezultatov je razvidno, da največji delež pohištva v kranjskih inventarjih pripada kuhinjskim pripomočkom. Tukaj so vključeni krožniki, kozarci, razni sodi, kadi, lonci, čebri, ponve, majolike idr., ki jih je številčno veliko, njihova denarna vrednost pa je nizka. Tako v kranjskih kot tudi v kraškem inventarju je na drugem mestu pohištvo: najpogosteje se pojavljajo razne skrinje (del jih je namenjen shranjevanju žita), postelje, mize, stoli ter v nekaj primerih tudi naslanjači in omare. Med tekstil spadajo rjuhe, prti in odeje. Na religiozne predmete smo naleteli samo v dveh slovenskih primerih, in sicer tri slike z religioznimi motivi in eno razpelelo. Pod razno so vključeni predmeti, katerih namen ni sovpadel z nobeno od devetih naštetih kategorij. Takšni predmeti so npr. blazine, svečniki, slike, tehtnice, in ure. V tej kategoriji je posebej zanimiva prisotnost ure, slike in blazine, saj so to predmeti, ki nimajo izrazite uporabnosti in predstavljajo neke vrste luksuz med pohištvom. V nobenem od osmih inventarjev nismo nale-

teli na hrano in srebrne predmete. V kranjskih inventarjih ni podatkov o oblačilih. To seveda ne pomeni, da hrane in obleke ni bilo, kajti gre za osnovne stvari, ki jih ima v lasti vsaka kmečka družina. Od orodja so v kranjskih inventarjih omenjeni samo kolovrati, in sicer v treh od sedmih analiziranih primerov. Ostala orodja za obdelavo zemlje in lesa niso omenjena. V analiziranem kraškem inventarju so sredstva za proizvodnjo najštevilčnejša, mednje spadajo plug, motika, sekira, žaga, kramp idr. Odsotnost nekaterih vrst predmetov iz kranjskih inventarjev je najverjetneje treba pripisati Baševi selekciji pri objavi virov. Ne glede na to lahko zaključimo, da v osmih analiziranih inventarjih s Kranjskega in s Krasa prevladujejo čvrsti in vzdržljivi predmeti, ki so izrazito praktični.

V nadaljevanju je prikazana primerjava predmetov, ki so manj praktični in bolj kažejo razredno pripadnost. Analizirali smo 11 inventarjev kmetov revnega in srednjega razreda s Kranjskega in 2 inventarja kmetov višjega razreda, ravno tako s Kranjskega. Gre za dva najbogatejša inventarja med vsemi obravnavanimi: to sta inventar Boštjana Erata (iz leta 1758), čigar zapuščina je bila ovrednotena na 5.177 gold. In inventar Antona Jakliča (iz leta 1768) s 6.455 gold. Ocenjeno zapuščino. Rezultati primerjalne ana-

lize z inventarji iz Penedesa so izraženi na podlagi količine predmetov (tabela 3).

Če se najprej osredotočimo na kmete z majhnim in srednjim imetjem iz Penedesa in s Kranjskega, je razlika v številčnosti predmetov očitna. V štirih od navedenih kategorij v analiziranih kranjskih inventarjih ni podatkov. Samo v kategoriji luksuzno pohištvo kranjski inventarji izkazujejo večjo številčnost od penedeških. Sem smo uvrstili omare in naslanjače, ki so bili v 18. stoletju redki. Iz rezultatov primerjave je razvidno, da so imeli nizko- in srednjerazredni kmetje iz Penedesa iz 18. stoletja v lasti več luksuznih predmetov kot nizko- in srednjerazredni kmetje iz 18. stoletja s Kranjskega. To je lahko posledica tega, da so kmetje iz Penedesa imeli dostop do večjega trga ali enostavno boljši gmotni položaj.

O drugačnem vzorcu potrošnje bi namreč težko govorili, če upoštevamo to, kar kaže ta inventarja premožnih kmetov s Kranjskega, ki izkazujejo naklonjenost k nabavi luksuznih predmetov in s katerima dobimo širšo sliko ter natančnejši vpogled v heterogenost kmečke družbe pri nas. Čeprav pri teh dveh inventarjih manjkajo podatki o srajcah, je od ostalih predmetov najštevilčnejše ravno luksuzno pohištvo. Sem spadajo naslonjači, pisalne omare, točilne omare, igralne mize, beneški slamnati stoli. Za razliko od nizko- in srednje razrednih kmetov s Kranjskega so premožni posedovali tudi ogledala raznih velikosti in z različnimi okvirji ter zlate predmete. Pri slednjih je najpogosteje šlo za pozlačene okvirje ogledal (15 primerov), pozlačen podstavek za skodelico za kavo (2 primera) in tri zlate tehtnice. V inventarju Antona Jakliča so vpisane kot »zlate tehtnice, kar bi lahko pomenilo, da so le pozlačene ali pa so služile za tehtanje zlata, kar pa vseeno nakazuje na luksuzne dobrine.

Rjuhe so druga najštevilčnejša kategorija. Tu je zanimiva prisotnost turške odeje (3 primeri pri Antonu Jakliču in 1 primer pri Boštjanu Eratu), ki sploh niso bile omenjene v ostalih kranjskih in kraških inventarjih iz 18. stoletja. Srebrni predmeti se najdejo samo v enem inventarju, to pa sta bila dva podstavka za kavo. Velja ome-

niti, da je v obeh inventarjih premožnih kmetov s Kranjskega najti še nekatere vredne predmete, ki ne spadajo v nobeno od naštetih kategorij. To so likalniki, skodelice za kavo iz porcelana in kozarci za čokolado. Posebej zanimiv je pribor za kavo in čokolado, saj so to predmeti, ki jih redko srečamo med imetjem kmetov v 18. stoletju, zato smo zanje predvideli posebej namenjeno dodatno kategorijo. V obeh inventarjih premožnih kmetov skupaj je mogoče naštetih 15 tovrstnih predmetov, in sicer 6 skodelic za kavo iz porcelana, 2 navadni skodelici, 2 podstavka za skodelice, deloma pozlačena in posrebrena, 2 lonca za kavo in 3 kozarce za čokolado. Vsi ti predmeti govorijo o višji potrošniški kulturi in življenjskem slogu, ki je podoben meščanskemu in plemiškemu. Za namen primerjave s katalonsko stvarnostjo velja poudariti, da B. M. Claverias čokolado omenja le pri obrtnikih in v najvišji socio-ekonomski skupini, buržoaziji in duhovništvu.

Če pa med seboj primerjamo predstavnike različnih kmečkih slojev na Kranjskem je razvidno, da so bile razlike med njimi znatne in opazne, in sicer tako kvantitativne kot tudi kvalitativne.

Slovenija in Ogrska

V svojem prispevku Peter Granasztói preverja, katera raziskovalna metodologija je najbolj primerna za analizo predmetov in materialne kulture, da se omogoči raziskovanje potrošniških vzorcev in družbeno-kulturnih značilnosti na podlagi virov, s katerimi razpolaga za podeželsko mesto Kiskunhalas na Ogrskem v 18. in 19. stoletju, ki ga je mogoče razumeti kot »ogromno vas«, saj je v njem močno prevladovalo kmečko prebivalstvo (90–95 %, Granasztói 2014, 157–158). Glavni cilji raziskave so bili, da bi s pomočjo inventarjev in brez vzporednih pripovednih virov pokazali strukturne karakteristike materialne kulture, uporabo bivalnih prostorov in razlike v vsakdanjem življenju različnih skupin in plasti celotne družbe v obdobju 1760–1850. V skladu s svojim metodološkim vprašanjem Granasztói predstavi štiri analize, izpeljane s pomočjo in-

ventarjev, s štirimi bistveno drugačnimi analitičnimi pristopi (Granasztoi 2014, 157, 165).

Prva analiza, katere cilj je bil ugotavljanje značilnosti materialne kulture kot take, je bila izpeljana skozi analizo njene strukture. Pokazala je, da je bilo materialno okolje v opazovani kulturi zelo homogeno. Predvsem kvantitativne razlike v številčnosti predmetov v vsaki od sedmih izbranih kategorij (pohištvo, posteljnina, oblačila, kuhinjski pripomočki, orodja, kmetijstvo in drugo) so tiste, ki izkazujejo opazno razliko med bogatejšimi plastmi družbe in revnim prebivalstvom te velike vasi oziroma podeželskega mesta. Tako se na primer pokaže, kako so bogatejši v kmečki družbi imeli v lasti tudi več živali in pluge (Granasztoi 2014, 165–168).

V drugi analizi si je za cilj zadal prepoznavanje družbene hierarhije tako, da se je osredotočil izključno na prisotnost ali pomanjkanje pohištva za shranjevanje predmetov. Pohištvo za shranjevanje predmetov je namreč imelo pomembno socialno funkcijo in je med drugim služilo kot razločevalni faktor, kajti ti predmeti so poleg svoje primarne funkcije služili tudi prikazovanju posameznikovega premoženja in prestiža. S tem pristopom se pokaže, da so tisti, ki so imeli več premoženja, posedovali tudi številčnejše in bolj raznoliko pohištvo za shranjevanje predmetov. Obenem se je hierarhija pohištva za shranjevanje predmetov stalno spreminjala in je s časom vključevala vedno bolj izvrstne in drage kose pohištva, temu trendu pa je revnejše prebivalstvo sledilo le z več desetletnim zamikom (Granasztoi 2014, 165–166, 170).

V tretjem pristopu k analizi svoje podatkovne baze se je Granasztoi osredotočil na uporabo bivalnega prostora kot pokazatelja različnih življenjskih slogov in kulturnih specifik različnih slojev prebivalstva. Tu je predpostavka ta, da so različni tipi bivalne kulture podlaga razlikam v življenjskem slogu in vsakdanjem življenju, zato na osnovi slednje lahko sklepamo o življenjskem slogu. Poleg tega tovrstna analiza pokaže spremembe in razvoj v bivalnih prostorih v Kiskunhalasu v obravnavanem obdobju. Analiza bi-

valnega prostora je izvedena s pregledom vsega pohištva v sobah (Granasztoi 2014, 166–167).

V zadnji od štirih analiz si je avtor zadal za cilj, da bo posamezne predmete v inventarjih uporabil kot pokazatelje načina vsakdanjega življenja, ki se je odražal skozi njihovo uporabo. Pri tem pristopu je na podlagi predmetov, navedenih v inventarjih, poskušal ugotoviti spremembe obnašanja, na primer kakšne so bili manire pri mizi, navade pri branju ali način shranjevanja dobrin. Veliko pozornosti je bilo posvečene temu, da bi se opazili znaki meščanskega življenjskega sloga in se s tem zaznal prehod določenih značilnosti iz življenjskega sloga, značilnega za prebivalce urbanega okolja, med kmete. V ta namen je sledil dotoku predmetov, značilnih za urbano okolje, od njihovega prvega pojava v kmečkih inventarjih do njihove večje razširjenosti. Pri tem segmentu analize se kot merodajno upošteva večino pohištva in nekatere gospodinske predmete (Granasztoi 2014, 166–167).

Rezultati tretje in četrte analize so združeni v skupen zaključek in kažejo, da so bile do začetka 19. stoletja zgrajene hiše sestavljene iz ene ali dveh sob, v katerih je bil bivalni prostor praktično brez izjeme opremljen v diagonalni ureditvi. V enem kotu te diagonalne razporeditve je bila kotna klopca in miza, mogoče tudi kakšni stoli, v nasprotnem kotu pa je stala peč. Postelje in pohištvo za shranjevanje predmetov so bili razporejeni ob preostalih stenah. Iz materialne kulture, zapisane v inventarjih, je možno opaziti, da se bivalni prostor še ni izoblikoval kot pomembna vsakodnevna lokacija v življenjih posameznikov ali skupnosti. Ena izmed stvari, ki jo je Granasztoi opazil, da je prišel do te ugotovitve, je pomanjkanje zapisa pohištva, ki ponuja udobje. Na drugi strani pa se je pojavil nov model uporabe bivalnega prostora, ki je bil drugačen od tradicionalne diagonalne ureditve. Hiše so bile dve ali trisobne, prevladovali so stoli, majhne mizice in kavči, stanovalci hiše pa so skupaj pili kavo ali prirejali zabave. Sobe so bile delno specializirane (npr. jedilnica), med jedjo so pri mizi uporabljali kozarce, vsak posameznik je imel svoj krožnik, imeli so žlice, nože in včasih vilice, stene

pa so bile okrašene s slikami (Granasztoi 2014, 172–173).

Z vidika primerljivosti s slovenskimi inventarji je prva težava ta, da se časovno večinoma ne ujemajo. Naš najstarejši inventar je iz leta 1620, najmlajši pa iz 1795. Drugi problem je količina podatkov. Granasztoi je v raziskavi od skoraj 400 inventarjev za obdobje 1760–1850 uporabil 200 najprimernejših, medtem ko imamo za primerjavo na voljo le 28 slovenskih inventarjev. Za namen te raziskave je najsmotnejša analiza, ki jo je Granasztoi opravil na podlagi pohištva za shranjevanje predmetov, ker lahko iz naših inventarjev razberemo največ kvantitativnih in kvalitativnih podatkov o tej kategoriji predmetov.

Pri analizi želimo preveriti ugotovitev na ogrskem primeru, da so tisti, ki so imeli več premoženja, imeli številčnejše in bolj raznoliko pohištvo za shranjevanje predmetov. Granasztoi loči posameznike po različnih poklicih in po velikosti kmetije. Ker slovenski inventarji, s katerimi razpolagamo, ne navajajo poklica in je na njihovi osnovi težko opredeliti, kaj so bili tisti dejavniki, ki so kmete ločili med bogatejše in revnejše, smo šli po drugi poti. Granasztoieeve ugotovitve bomo uporabili tako, da bomo na slovenskih inventarjih ugotavljali, koliko predmetov je kdo imel v lasti v času, ko je bil spisan inventar, saj večje število predmetov namiguje, da so ljudje imeli več denarnih sredstev. Kot prag med premožnimi in revnejšimi kmeti smo postavili 150 predmetov, in sicer na podlagi ugotovitve, da je opaziti veliko razliko v številu in raznolikosti pohištva za shranjevanje predmetov v slovenskih inventarjih, ki so imeli več oziroma manj predmetov od tega števila.

Ugotovitve so sledeče: 23 od 28-ih slovenskih inventarjev vsebuje manj kot 150 vseh predmetov. Pod kategorijo pohištvo za shranjevanje predmetov smo šteli skrinjo, zaboj, omaro, komodo, jedilno omaro, točilno omaro, pisalno omaro, ostale omare, klečalnik s skrinjo in nastavek s predali. Od teh 23-ih inventarjev manj premožnih kmetov jih pet ni vsebovalo pohištva za shranjevanje, 12 jih je vsebovalo samo skrinje in eden samo dva zaboja.

Preostalih pet inventarjev vsebuje preko 150 predmetov. Izmed teh je Luka Juraj (inventar iz leta 1721), ki je od 213ih predmetov imel poleg petindvajsetih skrinj še eno omaro in eno jedilno omaro, Anton Jaklič (inventar iz leta 1768), ki je od 215ih predmetov imel poleg desetih skrinj še točilno omaro, dve jedilni omari in en klečalnik, Vespasiano Brunner (inventar iz leta 1681), ki je od 168ih predmetov imel poleg dveh skrinj še eno omaro in eno točilno omaro, ter Jurij Škapin (inventar iz leta 1621), ki od 236ih predmetov, ki jih je imel v lasti, ni imel nobene omare temveč 25 skrinj, dva zaboja in dva zabojnika. Zadnji od petih, ki ga omenjamo, Boštjan Erat (inventar iz leta 1758), je imel največ predmetov, celo več kot 400, pri čemer izkazuje tudi največjo pestrost predmetov za shranjevanje: poleg šestih skrinj je imel še pisalno omaro, pet točilnih omar, sedem ostalih omar, tri klečalnike in dva nastavka.

Doslej povedano lahko še preprosteje prikazemo na podlagi razkoraka med dvema inventarjema. Mihael Koklja (inventar iz leta 1649) je posedoval najmanj predmetov, in sicer samo tri, od tega le eno skrinjo, medtem, ko je Boštjan Erat imel največ predmetov (več kot 400 predmetov), med katerimi najdemo pisalno omaro, točilne omare, omare, skrinje, klečalnike in nastavka.

V tabeli 4 je prikazana primerjava med slovenskimi in ogrskimi inventarji. Granasztoi je uporabil 200 inventarjev, vendar jih natančneje predstavil samo šest. To so inventar trgovca, plemiča, kmeta z velikim posestvom, kmeta s srednjim posestvom in inventarja dveh kmetov z malim posestvom. V našo razpredelnico smo vključili le inventarje kmetov. Iz razpredelnice, ki jo predstavi Granasztoi, je razvidno, da ima en mali kmet tri različne vrste pohištva za shranjevanje predmetov, drugi mali kmet pet, srednji kmet jih ima sedem, veliki kmet pa osem. Če te podatke iz ogrskih inventarjev primerjamo z našimi, je videti, da je na Slovenskem 18 od 23ih kmetov (78%), ki so imeli v lasti manj kot 150 predmetov, imelo v lasti samo en ali celo noben tip pohištva za shranjevanje, medtem ko je 80% kmetov, ki so imeli v lasti več kot 150 predmetov, imelo vsaj tri različne tipe pohištva za shranjeva-

nje. Navkljub manjši raznovrstnosti je videti, da se tudi na Slovenskem kaže to, kar je Peter Granasztói ugotovil za svoj ogrski primer, in sicer, da so premožnejši imeli več in bolj raznoliko pohištvo za shranjevanje.

Naslednjo ugotovitev iz ogrske analize, da je bila prisotna stalna sprememba v hierarhiji pohištva za shranjevanje, ki je s časom vključevala vedno bolj izvrstne in drage dele pohištva in da je revnejše prebivalstvo lahko sledilo tem trendom šele z več desetletnim zamikom, smo primerjali z našimi inventarji na primeru ostalih omar, točilnih omar in jedilnih omar. Premožni kmet Jurij Škapin je v prvi polovici 17. stoletja sicer posedoval kar 29 kosov za shranjevanje, med katerimi pa ni najti nobene vrste omare, temveč le skrinje, zaboje in zabojnike. Od osmih primerov, kjer so posamezniki imeli ali omare, točilne omare ali jedilne omare, je samo Vespasiano Brunner z inventarjem iz leta 1681 tisti, ki je imel ostale omare in točilne omare pred 18. stoletjem. Sledita mu Luka Juraj leta 1721 z ostalo omaro

in jedilno omaro ter Andrej Strah leta 1734 tudi z ostalo omaro. Pri ostalih petih primerih, lahko ostale omare, točilne omare ali jedilne omare najdemo šele v drugi polovici 18. stoletja. Pri tem naj izpostavimo, da Vespasiano Brunner v naših inventarjih velja za premožnega in ne pripada kmečkemu stanu. Za lažjo primerjavo naj povemo, da je imel v lasti 168 predmetov. Preostala inventarja, ki sta vsebovala ostale omare, točilne omare ali jedilne omare sta od Mine Kavčič in Jerneja Lampice. Mina Kavčič je v inventarju iz leta 1772 imela 25 predmetov, od tega sta bili poleg dveh skrinj še dve ostali omari, Jernej Lampica pa je imel v inventarju iz leta 1783 22 predmetov, od tega štiri skrinje in eno jedilno omaro. Slednja inventarja kažeta, da se je hierarhija pohištva za shranjevanje predmetov spreminjala in so omare, ki so sprva veljale za last premožnejših, do konca 18. stoletja pronicale tudi do manj premožnih kmetov.

Ker Granasztói ne navaja letnic nastanka posameznih inventarjev, ni mogoče trditi, da se

Tabela 4. Primerjava med inventarji slovenskih kmetov z ogrskimi na podlagi vrst pohištva za shranjevanje predmetov (prisotnost v procentih inventarjev).

	Slovenski inventarji z manj kot 150-imi predmeti (n=23)	Slovenski inventarji z več kot 150-imi predmeti (n=5)	Madžarski inventar kmeta z malim posestvom (n=2)	Madžarski inventar kmeta s srednjim posestvom (n=1)	Madžarski inventar kmeta z velikim posestvom (n=1)
Skrinja	74	100	50	100	100
Zaboj	9	20	100	/	100
Komoda	4	/	/	/	/
Omarai	17	80	/	/	/
Jedilna omara	4	40	/	/	/
Točilna omara	/	60	/	100	100
Pisalna omara	/	20	/	/	/
Ostale omare ²	13	60	/	/	/
Klečalnik	4	40	/	/	/
Nastavek s predali	/	20	/	/	/
Ni pohištva za shranjevanje	22	/	/	/	/

1 Od vseh slovenskih inventarjev jih je osem vsebovalo omaro. Zaradi boljše preglednosti so v tabeli vpisane vrednosti vseh omar skupaj in vrednosti omar po kategorijah.

2 V kategorijo ostale omare so vštete vse omare v inventarjih, ki niso vpisane kot točilne omare, jedilne omare ali pisalne omare, kot so na primer nova omara iz smrekovega lesa s svojo ključavnico, omara iz mehkega lesa s predali, stara omara, omara brez podstavka iz trdela lesa in brez vložkov itd.

je na slovenskem podežlju ista sprememba v hierarhiji pohištva dogajala v zgodnejšem obdobju kot na Ogrskem. Je pa mogoče ugotoviti, da je tudi na slovenskem podežlju med 17. in 18. stoletjem zaznati podoben proces, kot ga je Granasztoi ugotovil za ogrski Kiskunhalas med 18. in 19. stoletjem.

Slovenija in Belgija

V svoji razpravi Paul Servais obravnava spreminjanje materialne kulture, kakovosti življenja in lastniških razmerij na podežlju na primeru treh območij v okolici belgijskega mesta Liege. To so dežele Herve, Hesbaye in Ardennes, in sicer v 19. stoletju. Njihova gospodarstva so se v 19. stoletju specializirala, kar je bilo značilno za proces modernizacije (Servais 2014, 181). Dežela Herve se je specializirala v proizvodnji mleka in sadja. V deželi Hesbaye je najprej prevladovala proizvodnja in prodaja žita, sredi 19. stoletja pa se je usmerila v sladkorno repo. V deželi Ardennes je dolgo prevladovalo samooskrbno kmetijstvo in se je specializirala šele v zadnji tretjini 19. stoletja, in sicer v proizvodnji mleka in mesa ter v gozdarstvu. Zaradi modernizacije je v teh treh deželah opaziti razlike tudi v življenjskem slogu, natančneje v spremembah števila prostorov v hiši. Ob enoprostorskih hišah začnejo nastajati hiše z več prostori in tudi nadstropji. Število prostorov je povezano z dohodkom in družbenim statusom ter s tem z možnostjo nakupa številnejših predmetov, zlasti tistih za ogrevanje, kuhanje, razsvetlavo in opremljanje (Servais 2014, 182-183).

Servais meni, da je vpliv modernizacije dobro viden v inventarjih. V svojo raziskavo je vključil inventarje iz treh obdobj, in sicer 1820–1829, 1850–1859 ter 1880–1889, ki sovpadajo z različnimi obdobji v dinamičnem procesu belgijske industrializacije. Pri vsakem obdobju je pregledal 250 inventarjev iz vsake dežele. Pri tem se je osredotočil na predmete, ki se nanašajo na ogrevanje, razsvetlavo in opremljanje doma ter njenih prostorov. Na ta način skuša razumeti, v kolikšni meri so spremembe na teh področjih povezane s širšimi družbenimi spremembami in kako so slednje vplivale na opremljanje prostorov (Servais 2014, 185–187).

V ta namen je predmete razdelil v pet skupin, to so: »srce«, priprava in kuhanje obrokov, skladiščenje, razsvetljava ter drugo pohištvo (Servais 2014, 188).

V pričujoči analizi bomo navedenih pet skupin predmetov primerjali z našim naborom slovenskih inventarjev. Obravnavani inventarji iz slovenskega prostora so bili sestavljeni med leti 1620 in 1795, kar se časovno ne sklada z obdobjem, iz katerega izhajajo belgijski inventarji, pritegnjeni v primerjavo. Kljub časovnemu neujevanju smo primerjavo izvedli zaradi preverjanja metodologije, kakor tudi ker smo želeli ugotoviti, ali bo primerjava pokazala bistveno razliko v premoženju med industrializirano Belgijo in predindustrijskim slovenskim kmetom. Tako starejša kot novejša literatura namreč nakazuje, da v prvih fazah industrializacije življenjski standard nižjih slojev prebivalstva se ni izboljšal ali se je celo poslabšal (Hobsbawm 2010, 237–257; Pamuk & van Zanden 2010, 217–234). Na podlagi inventarjev, ki jih imamo na voljo, bomo poskusili rekonstruirati glavni prostor v hiši na slovenskem podežlju in primerjali prisotnost ter uporabo predmetov s tistimi, ki so v belgijskih inventarjih razporejeni v pet (zgoraj naštetih) skupin.

Prvo skupino, ki jo Servais poimenuje »srce«, mu predstavlja glavni prostor v hiši okoli ognjišča. Ognjišče je bilo sprva priključeno na odprt dimnik, kasneje pa so ognjišča nadomestile peči. Uradno se ognjišč in dimnikov v obravnavanih belgijskih inventarjih ni navajalo, vendar se za njihov obstoj izve iz drugih predmetov, ki se jih je uporabljalo pri kurjavi, kot so na primer stojalo, drog in verige, na katere je bil pritrjen kotel, klešče za oglje in kepe oglja (Servais 2014, 189).

Tudi slovenski inventarji ne navajajo ognjišč in peči. Tako kot pri belgijskih inventarjih se njuna prisotnost v hiši razbere iz drugih zapisanih predmetov. Prvi predmet, ki nakazuje prisotnost ognjišča, je kotel. Kotli so prisotni v 10-ih inventarjih, in sicer pri vseh kraških in pri štirih kranjskih, vseh kotlov skupaj je 19. Drugi predmet, ki je nakazoval prisotnost ognjišča je veri-

ga, na katero se je kotel pritrdilo. Veriga se nahaja v treh kraških inventarjih (4 kosi), ena pa se najde v inventarju Boštjana Erata. V inventarju slednjega je tudi ognjiščna koza. Drugi predmeti, ki lahko nakazujejo prisotnost ognjišča, sta lopata za podtikanje ognja (en kos v inventarju Marka Gabrovca iz leta 1766) in meh (3 kosi v dveh kraških inventarjih). V inventarjih se nahajajo tudi predmeti, ki poleg ognjišča nakazujejo prisotnost peči. To so burkle (12 kosov v petih kranjskih inventarjih), grebljica (1 kos najdene v inventarju Boštjana Erata), krušni lopar (4 kosi v inventarju Luke Juraja), in razni kosi ter modeli za peko (9 modelov in 3 kosi za peko v inventarju Boštjana Erata). V inventarju Luke Juraja sta zabeleženi tudi dve skrinji, v katerih naj bi se shranjeval pepel.

V drugo skupino Servais uvršča predmete za pripravo in kuhanje obrokov, ki so bili torej povezani s prvo skupino, srcem hiše. Tu so bili najpomembnejši lonci in velike posode (enolončnice in kastrole), ki naj bi nakazovali pomen kuhanja enolončnic. Število kuhalnih loncev se je v obravnavani belgijski stvarnosti skozi čas spreminjalo, gospodinjstva so najprej imela okoli 23 kosov, v drugem obdobju 22, kasneje pa le 17 kosov (Servais 2014, 189).

Iz slovenskih inventarjev ugotovimo, da so predmeti za pripravo in kuhanje obrokov manj številni kot v belgijskih. Le šest kranjskih inventarjev je vsebovalo lonce, med katerimi jih je bilo nekaj bakrenih. S časovnega vidika se lonci pojavijo šele v inventarju Luke Juraja, ki je bil izdelan leta 1721, pred to letnico v obravnavanih slovenskih inventarjih loncev ni najti. Lonci so tudi odsotni v vseh kraških inventarjih. Vloga loncev so pri nas najverjetneje imeli navedeni kotli. Kljub temu je zabeleženih loncev skupaj 31, vendar natančnega števila žal ne moremo zapisati, ker imamo v inventarju Boštjana Erata zapisano »nekaj loncev«, inventar Mine Kavčič (inventar iz leta 1772) pa ima zapisano le besedo »lonci«. Dve železni kozici in 6 kastrol najdemo le v inventarju Boštjana Erata. Iz naših inventarjev je mogoče dobiti vtis, da bolj kot kastrole in kozice so slovenski kmetje za kuhanje uporabljali pon-

ve, na katere naletimo tako v kraških kot kranjskih inventarjih. Ponev se kot kuhinjski pripomoček pojavi v kraških inventarjih že pri Juriju Škapinu in Nikolaju Afabrisu leta 1620, v kranjskih inventarjih pa prvo omembo ponve zasledimo pri Luki Juraju, leta 1721. Ponve se najdejo v 10 inventarjih, skupaj pa jih naštejemo 26 kosov.

V tretjo skupino, poimenovano »skladiščenje«, je Servais uvrstil skrinje, omare, komode in drugo premično pohištvo, namenjeno shranjevanju. Sprva prevladujejo skrinje in v omenjenih treh regijah naj bi povprečno gospodinjstvo imelo 1,4-2,4 skrinje na gospodinjstvo. Uporaba skrinj pa je v zadnjem obdobju (1880-1889) upadla in so pristale na petem mestu pomembnih predmetov pri hiši (kateri predmeti zasedajo prva štiri mesta, Servais ne omeni). Proti koncu 19. stoletja naj bi začele prevladovati omare in predalniki. Omara je bila obenem največji, najdražji in najredkejši predmet v gospodinjstvu, uporabljala se je za shranjevanje najrazličnejših predmetov, od oblek do denarja, suhega blaga in papirja (Servais 2014, 190, 192).

Tudi v slovenskih inventarjih izmed predmetov za shranjevanje prevladujejo skrinje. Izmed 28-ih inventarjev jih le šest ne vsebuje skrinj, pri ostalih 22-ih pa skupaj najdemo kar 158 skrinj. S tem je povprečno število skrinj v slovenskem gospodinjstvu 7,2, kar je precej več kot v obravnavanih belgijskih. Morda je razlika posledica tega, ker slovenski inventarji vsebujejo tako skrinje za shranjevanje žita in moke kot skrinje za shranjevanje drugih predmetov, čeprav Servais ne omenja namembnosti skrinj. Če sklepamo, da so skrinje v belgijskih deželah bile uporabljene le za shranjevanje raznoraznih predmetov in oblek, moramo od naših 158 skrinj odšteti 66, ki so v inventarjih označene za shranjevanje žita in moke, ter dve skrinji za shranjevanje pepela. Ostane nam še 90 skrinj, na podlagi katerih dobimo nižje povprečje, ki pa je še vedno više od belgijskega (4,1 v slovenskem in 2,4 v belgijskem primeru). Če še naprej pregledujemo število skrinj na gospodinjstvo, ugotovimo, da je v inventarju Luke Juraja zapisanih 25 skrinj in od tega naj bila ena za shranjevanje žita in dve za shranjeva-

nje pepela, tako da ostane 22 skrinj. Ker je to veliko število skrinj za eno osebo in močno vpliva na povprečje, jo izločimo iz računa. Tako dobimo 68 skrinj in naše povprečje postane 3,2 skrinje na gospodinjstvo.

Tako kot v treh belgijskih regijah, so tudi v slovenskih inventarjih omare redkost. V 8 inventarjih je bilo najdenih 22 omar, od tega sta dve omari v kraškem inventarju Vespasiana Brunnerja iz leta 1681, ki ni bil kmečkega stanu, ostalih 20 omar pa v kranjskih inventarjih. Od teh 20 omar je 12 pripadalo Boštjanu Eratu. Nekatere omare spremlja navedba njihove namembnosti, tako imamo 3 jedilne omare, 2 omari za živila, 2 omari za shranjevanje oblek, 1 pisalno omaro in 3 točilne omare. V kraških inventarjih je navedeno, da so poleg skrinj in omar za shranjevanje uporabljali tudi zaboje (9 kosov), kranjski inventarji pa za shranjevanje zelja in repe navajajo kadi (43 kosov v enajstih inventarjih). V kranjskem inventarju Jožefa Jankoviča (inventar iz leta 1755) najdemo tudi eno komodo, ne omenja pa se njen namen oziroma uporaba.

V četrto skupino Servais uvršča predmete za razsvetljavo. Poleg sonca in ognja so prevladovalе sveče oziroma svečniki. Ti so se uporabljali skozi vsa raziskana obdobja. Ob teh pa se v belgijskih inventarjih najdejo tudi svetilke, ki so najprej bile oljne, kasneje so jih zamenjale petrolejke, v zadnjem obdobju (1880-1889) pa so se uporabljale tudi plinske svetilke (Servais 2014, 190).

Svečnike najdemo tudi v slovenskih inventarjih, pri tem glede števila prevladujejo kranjski, kjer je v osmih inventarjih zabeleženih kar 31 svečnikov (od tega jih 18 pripada Boštjanu Eratu), inventar Mine Kavčič pa navaja le njihovo prisotnost, brez števila. V kraških inventarjih je zapisan le en svečnik pri Vespasianu Brunnerju (ki ni bil kmet), zabeležene pa so kar 4 svetilke na olje. Slednje se nahajajo tudi v treh kranjskih inventarjih. V nobenem inventarju ni zaslediti petrolejk ali plinskih svetilk, kar pa ne preseneča, saj se te pojavijo šele kasneje. Kljub navedenim svečnikom in svetilkam na olje pa imamo še vedno 16 slovenskih inventarjev, ki ne vsebujejo predmetov za razsvetljavo. Iz tega je mogoče

sklepiti, da so ta gospodinjstva za edini vir svetlobe imela naravno svetlobo sonca ali pa žarenje ognja.

V zadnjo skupino spadajo predmeti, ki so vezani na družabnost. Izboljšanje življenjskega standarda je družinam prineslo več prostora, ki ga je bilo mogoče urediti in uporabljati na bolj specializirane načine. Prisotnost pohištva, kot so miza, klopi, oblazinjeni stoli, modni kavči in oblazinjeni naslonjači, lahko izkazuje višji družbeni položaj lastnika. Stol je izražal nov družbeni vidik sedečega položaja, povezanega z užitki branja ali daljšega pogovora (Servais 2014, 191-193).

Na Slovenskem so mize prisotne v 18 inventarjih (55 kosov). Največ miz (10) je bilo v lasti Boštjana Erata, od katerih so bile 4 igralne in 1 raztegljiva. Za teh pet miz lahko utemeljeno sklepamo na uporabo za družabne namene. Za sedenje pa so tako v kraških kot kranjskih inventarjih prevladovali stoli. Medtem ko se klopi najdejo le v dveh kraških (6 kosov) in v enem samem kranjskem inventarju (4 kosi), je zabeleženih stolov kar 43 v 11 inventarjih. Tako kot pri loncih tudi tukaj ne moremo določiti točnega števila stolov, ker v inventarju Andreja Hočevarja so ti zapisani kot »nekaj stolov«. Predmet, pri katerem se kraški inventarji razlikujejo od kranjskih, pa je naslonjač, ki lahko nakazuje vzpon po družbeni lestvici. Tega v kraških inventarjih ne najdemo, v kranjskih pa imamo kar 25 naslonjačev prevlečenih z usnjem (19 usnjenih naslonjačev je pripadalo Boštjanu Eratu, 4 Jožefu Jankoviču in 2 Antonu Jakliču).

Na koncu Servais omenja še material, iz katerega so bili premični predmeti narejeni. 72% predmetov je bilo izdelanih iz navadnega bora, takoj za njim je prevladoval hrast, za njim pa se je našlo predmete iz jesena in češnjevega lesa. Slednji je bil zelo popularen pri kmetih, buržoazija pa je za predmete iz rdečega lesa raje uporabljala mahagonijo (Servais 2014, 192).

Kar se tiče navajanja materiala, so bili kraški inventarji doslednejši. Iz pregleda izvemo, da je na Krasu prevladoval smrekov les. Iz tega lesa je bila izdelana 1 omara, 11 skrinj in 2 zaboja. V

inventarju tržana Vespasiana Brunnerja pa najdemo 1 skrinjo in 2 mizi iz orehovega lesa. Mizo iz orehovega lesa najdemo tudi v inventarju Jurija Škapina iz Tomaja iz leta 1625. V kranjskih inventarjih vrsto lesa težko opredelimo, saj so predmeti zapisani le kot predmeti iz trdega ali mehkega lesa. Edini pravi opis lesa zasledimo v inventarju Janeza Krstnika Končarja iz leta 1726, ki je imel v lasti mizo iz češnjevega lesa. Iz drugih inventarjev pa razberemo, da je 9 skrinj, 27 miz in 5 omar (skupaj 41 predmetov), narejenih iz trdega lesa, ter 22 skrinj, 8 omar in 12 miz (skupaj 42), iz mehkega lesa. Na podlagi navedb v kraških inventarjih in v članku o Belgiji bi lahko postavili domnevo, da so bili predmeti iz mehkega lesa narejeni ali iz smreke ali bora (ki sta edini omenjeni), trdi les pa naj bi prišel iz oreha, jesena ali hrasta.

Kljub časovnemu neujemanju belgijskih in slovenskih inventarjev lahko vidimo neko stopnjo primerljivosti v materialni kulturi. Tako slovenski (ter tržan in obrtnik) kot belgijski kmetje so pri kurjavi, kuhanju, shranjevanju in razsvetljavi uporabljali podobne predmete. Število teh predmetov lahko tudi nakazuje, da so v hiši, poleg glavnega prostora, kjer se je nahajalo ognjišče, obstajali še drugi prostori. Kljub temu, da se prostori navajajo le v kraških inventarjih, lahko pri vsaj treh kranjskih kmetih (Luka Juraj, Boštjan Erat in Janez Krstnik Končar) domnevamo več prostorov v hiši. Na podlagi luksuznih predmetov (usnjenih naslonjačev) lahko pri nekaterih kmetih sklepamo tudi vzpon po družbeni lestvici.

Obravnavani inventarji omogočajo le delno primerljivost. Primerjava je mogoča le na ravni prisotnosti predmetov v inventarjih, ne pa tudi njihovem številu. Servais skozi celotno razpravo nikoli ne navede natančnega števila predmetov, temveč omenja le tiste, za katere meni, da prikazujejo modernizacijo pri belgijskemu kmetu. Edini predmet, za katerega je bilo mogoče izvesti podrobnejšo primerjavo, je skrinja, za katero smo lahko izračunali in primerjali povprečno število v slovenskem in belgijskem gospodinjstvu. Podoben izračun se pri loncih ni posrečil

zaradi nepopolnega popisa le-teh v slovenskih inventarjih.

Zaključek

Različna stopnja natančnosti in popolnosti navedenih podatkov v obravnavanih inventarjih onemogoča celovito rekonstrukcijo življenjskega standarda, potrošniških navad in vsakdanjega življenja kmetov tako v evropskem, kot tudi v slovenskem kontekstu. Nepopolnost pogosto izhaja že iz samih primarnih virov, v našem primeru pa tudi iz načina, kako so različni avtorji predstavili in uporabili svoje gradivo. Kljub temu lahko iz vsakega obravnavanega območja izluščimo posebnosti, ki se nanj nanašajo in so s slovenskimi inventarji najbolj primerljive. Različni načini popisovanja inventarjev dajejo različne rezultate, poleg tega pa nam lahko povedo kateri predmeti so začinili kmečko življenje, kateri so ga olajšali in kateri pripovedujejo o statusu posameznika. Ugotovili smo, da je bilo z vidika vsakdanjih predmetov življenje povprečnega kmeta na različnih koncih Evrope in tudi v Sloveniji dokaj podobno.

Na primeru čeških in slovenskih inventarjev je mogoče opaziti, da so predmeti češkega in slovenskega podeželja precej primerljivi, kar nakazuje na podoben življenjski standard. Opazna so določena odstopanja med češkimi in slovenskimi inventarji v skupini predmetov kuhinja in gospodinjski pripomočki (na Slovenskem so ponve relativno pogoste, medtem ko so na Češkem redko omenjene) ter odsotnost zibk na češkem podeželju. Bistvena razlika v popisu inventarjev je pri vpisu gotovine, saj je na češkem podeželju predstavljalo prvo kategorijo zapuščinskega inventarja, na Slovenskem pa temu ni tako.

Iz primerjave katalonskih s slovenskimi inventarji je mogoče ugotoviti, da v obeh prevladujejo čvrsti in vzdržljivi predmeti, ki so izrazito praktični. Očitno je pomanjkanje podatkov o ozimnici in hrani v slovenskih inventarjih, v kranjskih inventarjih manjkajo tudi podatki o sredstvih za proizvodnjo in oblačilih, kar je mogoče vsaj deloma pripisati Baševi selekciji objavljenih informacij. Iz kranjskih inventarjev kme-

tov nižjega in srednjega družbenega segmenta je razvidno tudi pomanjkanje luksuznih predmetov v primerjavi s katalonskimi kmeti enakega sloja. Pri slovenskih kmetih višjega sloja je slika povsem drugačna, kajti tukaj prevladuje luksuzno pohištvo, predvsem zlati predmeti in ogledala, posebej zanimiva pa je prisotnost pribora za kavo in čokolado, kar nakazuje višjo potrošniško kulturo in življenjski slog bogatejših kmetov s Kranjskega, ki se lahko v nekaterih kategorijah primerja tudi z buržoazijo iz katalonskega Penedesa.

Pri primerjavi madžarskih s slovenskimi inventarji je mogoče opaziti podoben proces, in sicer da so premožnejši kmetje s časom povečevali število in raznolikost pohištva za shranjevanje predmetov. Poleg tega je na primeru omar in točilnih omar iz slovenskih inventarjev opaziti, da je tako kot v madžarskem Kiskunhalasu tudi na slovenskem podeželju bila prisotna stalna sprememba v hierarhiji pohištva za shranjevanje predmetov, ki je s časom vključevala vedno bolj izvrstne in drage dele pohištva. Revnejše prebivalstvo je lahko sledilo tem trendom šele z več desetletnim zamikom.

Med belgijskimi in slovenskimi inventarji je kljub časovnemu neujemanju videti, da so tako slovenski kmetje (in dva ne-kmeta) kot belgijski pri kurjavi, kuhanju, shranjevanju in razsvetljavi uporabljali podobne predmete. Število teh predmetov nakazuje, da je hiša slovenskega kmeta tako kot v Belgiji poleg glavnega prostora, kjer se je nahajalo ognjišče, imela še druge prostore. To lahko domnevamo tako pri kraških kot tudi pri vsaj treh kranjskih kmetih.

Ugotovili smo torej, da so predmeti iz slovenskih kmečkih zapuščinskih inventarjev v glavnem primerljivi z izbranimi evropskimi primeri. Kljub časovni razliki, v vseh obravnavanih območjih srečujemo podobne predmete. Izstopajoči inventarji obrtnikov in bogatejših kmetov prikazujejo razslojenost in vzpon posameznikov na podeželju. Predmeti, ki so oziroma niso prisotni pa nakazujejo na potrošnjo prebivalstva. Dober primer so tisti, ki nakazujejo specifično vrsto potrošnje, kot so strelno orožje, ogledala, tehtni-

ce, slike. Izpostaviti pa je treba dejstvo, da čeprav predmeta ni vpisanega v zapuščinski inventar, to še ne pomeni, da ga kmet dejansko ni imel v lasti, začeni z denarjem, ki manjka v slovenskih inventarjih.² Številčno se predmetov v inventarjih ne da primerjati, saj večkrat naletimo na očitno nepopoln opis, iz katerega se ne da razbrati točnega števila (nekaj skrinj, par loncev ipd.), drugič pa nam primerjavo onemogoča umanjkanje podatkov v objavah, ki so nam služile za podlago. Najočitnejša razlika se med obravnavanimi območji pojavi v različnem časovnem obdobju. Pri tem vsekakor ne smemo trditi, da je bil slovenski kmet revnejši, če ga primerjamo s kmetom, ki je živel več kot stoletje kasneje.

Zapuščinski inventarji nam nudijo tako kvantitativne podatke kot tudi kvalitativne informacije. Z metodološkega vidika je mogoče potrditi, da je sezname raznolikih predmetov iz inventarjev smotrno združevati v skupine, in sicer tako v namen analize kot zagotavljanja primerljivosti med različnimi stvarnostmi v prostoru in času. Pomembna je tudi sama postavitev predmetov po prostoru, ki lahko nakazuje njihovo uporabo in namembnost.

Da je slovenski kmet po materialni kulturi in življenjskemu standardu ustrezal evropskemu kmetu oziroma da je bil nad ali pod povprečjem, si na koncu ne upamo z gotovostjo zatrditi, saj je bilo za tako opredelitev predelanih in analiziranih premalo zapuščinskih inventarjev. Lahko pa zaključimo, da so slovenski zapuščinski inventarji po materialni kulturi in standardu, ki ga nakazujejo, povsem primerljivi z inventarji iz drugih delov Evrope in tako slovenskega kmeta brez obotavljanja postavimo ob bok kmetom iz analiziranih držav. Če odmislimo razlike v samih virih, v našem omejenem vzorcu ni zaslediti nekih bistvenih, globokih in sistematičnih odstopanj med različnimi stvarnostmi. Če pa bi kljub vsemu poskusili zarisati hipotetično lestvico ob upoštevanju primerljivih slojev v kmečkih družbah v predindustrijski dobi, bi standard slovenskega kmeta še najbolj enačili s češkim ter ga

² Zaradi epidemije v letih 2020 in 2021 ni bilo mogoče preveriti izvirnikov v arhivu.

uvrstili nekolike više od madžarskega in niže od katalonskega.

Povzetek

Prispevek predstavlja poskus uporabe kmečkih zapuščinskih inventarjev z namenom preučevanja življenjskega standarda nižjih slojev v 17. in 18. stoletju. Analiziranih je bilo 28 zapuščinskih inventarjev od katerih je bilo 22 že objavljenih in smo jih poimenovali »kranjski« ter šest neobjavljenih, ki smo jih poimenovali »kraški«. Rezultate analiz inventarjev smo primerjali z rezultati izbranih študij, objavljenih v delu *Wealth and Poverty in European Rural Societies*, ki preučujejo stanje na Češkem, Madžarskem, v Belgiji in v Kataloniji.

V glavnem so predmeti iz analiziranih slovenskih inventarjev primerljivi z izbranimi evropskimi primeri. Razslojenost in vzpon posameznikov na podeželju dokazujejo izstopajoči inventarji obrtnikov in bogatejših kmetov, prisotnost oziroma odsotnost nekaterih predmetov pa nakazuje na potrošnjo prebivalstva. Zapuščinski inventarji nam nudijo tako kvantitativne kot tudi kvalitativne podatke in nam z združevanjem predmetov v skupine zagotavljajo primerljivost med različnimi stvarnostmi v prostoru in času. Slovenski zapuščinski inventarji so po materialni kulturi in standardu, ki ga nakazujejo, povsem primerljivi z inventarji iz drugih delov Evrope.

Summary

The paper presents an attempt to use peasant probate inventories in order to study the standard of living of the lower classes in the 17th and 18th century. 28 probate inventories were analyzed. 22 probate inventories were already published and we named them „Carniolan“ and the six unpublished ones we named „Karst“. The results of the inventory analyzes were compared with the results of selected studies published in *Wealth and Poverty and the European Rural Societies*, which examine the situation in the Czech Republic, Hungary, Belgium and Catalonia.

In general, the items from the analyzed Slovenian inventories are comparable with selected European examples. The stratification and rise of individuals in rural areas is evidenced by the outstanding inventories of craftsmen and wealthier farmers, meanwhile the presence or absence of some items indicates the consump-

tion of the population. Probate inventories provide us with both quantitative and qualitative data and, by grouping objects into groups, provide us with comparability between different realities in space and in time. Slovenian probate inventories are completely comparable to inventories from other parts of Europe in terms of material culture and the standard they indicate.

Viri

Archivio di Stato di Trieste, Archivio Torre Tasso Antico, b. 196.1, fasc. 6.

Literatura

- Baš, Angelos (1953-54). »Hišna oprema svobodnikov na Kranjskem v 17. in 18. stoletju«. Slovenski etnograf 23 (24): 121–138.
- Broad, John in Anton Schuurman (ur.). 2014. *Wealth and Poverty in European Rural Societies from the Sixteenth to the Nineteenth Century*. Turnhout. Brepols.
- Claverias, Belen Moreno. 2014. Class versus consumption and consumption versus class: the role of consumption in processes of upward social mobility in pre-industrial Catalonia. *Wealth and Poverty in European Rural Societies from the Sixteenth to the Nineteenth Century*, Anton Schuurman in John Broad (ur.). 139 – 155. Turnhout. Brepols.
- Gomiršek, Tanja. 2020. »Brgeše ma iz štuka, kolence mu ven kuka“ : inventarni popisi kot vir za raziskovanje oblačilne kulture kmečkega prebivalstva Goriških Brd konec 18. in v 1. polovici 19. stoletja. *Goriški letnik: zbornik Goriškega muzeja* 44: 45–72.
- Granasztoi, Peter. 2014. Fashion, consumption, and material culture in a rural town in the region of the Great Hungarian Plain (Kiskunhalas), 1760 – 1850. *Wealth and Poverty in European Rural Societies from the Sixteenth to the Nineteenth Century*, Anton Schuurman in John Broad (ur.). 157 – 180. Turnhout. Brepols.

- Grulich, Joseph. 2014. The material culture in South Bohemian rural society in the seventeenth and eighteenth centuries. *Wealth and Poverty in European Rural Societies from the Sixteenth to the Nineteenth Century*, Anton Schuurman in John Broad (ur.). 81–116. Turnhout. Brepols.
- Hobsbawm, Eric 2010. Čas revolucije. Evropa 1789–1848, 2010. Ljubljana: Založba Sophia.
- Pamuk, Şevket in van Zanden, Jan-Luiten, 2010. Standards of living. *The Cambridge Economic History of Modern Europe, 1: 1700–1070*, Stephen Broadberry in Kevin H. O'Rourke. 217–234. Cambridge: Cambridge University Press.
- Panjek, Aleksander. 2018. Kruh naredi človeka. Kdo je kdaj sit na primorskem podeželju v 17. in 18. stoletju, v Mojca Šorn (ur.) Lakote in pomanjkanje: slovenski primer. 25–41. Ljubljana. Inštitut za novejšo zgodovino.
- Servais, Paul. 2014. Material culture, quality of life and property regime in the countryside around Liege from the eighteenth to the nineteenth century. *Wealth and Poverty in European Rural Societies from the Sixteenth to the Nineteenth Century*, Anton Schuurman in John Broad. 181 – 194. Turnhout. Brepols.
- Štuhec Marko. 2009 Besede, ravnanja in stvari. Plemstvo na Kranjskem v prvi polovici 18. stoletja. Ljubljana. Slovenska matica.
- Štuhec, Marko. 1995. Rdeča postelja, ščurki in solze vdove Prešeren. Ljubljana. ŠKUC: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Verginella Marta, 1996 Ekonomija odrešenja in preživetja. Odnos do življenja in smrti na tržaškem podeželju. Koper. Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- Zwitter, Žiga 2015. Subsistence, Prosperity and Abandonment of Alpine Isolated Farms in the Dynamic 17th Century Environment: Case Study from the Upper Savinja Valley with Special Emphasis on Tenants' Inventories. *Ekonomika i ekohistorija*:

časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša, Vol. 11, No. 1, 139–181.